

УДК 339.543.12.435
JEL: F36; F38
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-5-78-85>

КОНЦЕПЦІЇ МИТА ТА МИТНОЇ СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ

©2025 ІГНАТЬЄВ М. М.

УДК 339.543.12.435
JEL: F36; F38

Ігнат'єв М. М. Концепції мита та митної системи як інструменту протекціонізму

У статті розглядаються основні концепції мита та митної системи як інструментів економічного протекціонізму, які відіграють ключову роль у формуванні та реалізації зовнішньоекономічної політики держави. Автор досліджує історичний розвиток митних інструментів, їхню класифікацію та застосування в різних країнах, зокрема в Україні, Європейському Союзі, США, Китаї та Канаді. Особлива увага приділяється аналізу тарифних і нетарифних бар'єрів, які використовуються для захисту національного виробництва, стимулювання локалізації виробництва та регулювання зовнішньої торгівлі в умовах глобалізації. У роботі застосовано порівняльний підхід, який дозволяє виділити особливості протекціоністських стратегій України та ЄС, а також оцінити ефективність існуючих митних заходів у контексті міжнародних зобов'язань і внутрішніх економічних викликів. Проаналізовано етапи митної реформи в Україні, проблеми автоматизації та боротьби з корупцією в митній системі, а також вплив митних платежів на наповнення державного бюджету. Автор також висвітлює сучасні тенденції та виклики, зокрема роль програми Авторизованого економічного оператора (АЕО), впровадження цифрових систем управління ризиками, а також значення збалансованої митної політики в забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки. Зроблено акцент на необхідності гнучких моделей протекціонізму, які поєднують захисні заходи з підтримкою експорту та розвитку стратегічних секторів. Висновки статті мають практичне значення для формування ефективної митної політики України, що сприятиме підвищенню рівня інтеграції в європейський і світовий торговельний простір, посиленню національної безпеки та стабільному економічному розвитку.

Ключові слова: мито, протекціонізм, митна система, торговельні бар'єри, митний тариф, нетарифні бар'єри, ЄС, Україна, гармонізація.

Табл.: 7. **Бібл.:** 14.

Ігнат'єв Михайло Михайлович – аспірант, Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 6, Харків, 61022, Україна)

E-mail: mykhailo.ihnatiev@student.karazin.ua

UDC 339.543.12.435
JEL: F36; F38

Ihnatiev M. M. The Conceptions of Customs Duty and the Customs System as an Instrument of Protectionism

The article discusses the main conceptions of customs duty and the customs system as instruments of economic protectionism, which play a key role in shaping and implementing the foreign economic policy of the State. The author examines the historical development of customs instruments, their classification, and application in various countries, including Ukraine, the European Union, the USA, China, and Canada. Special attention is given to the analysis of tariff and non-tariff barriers used to protect national production, stimulate the localization of production, and regulate foreign trade in the context of globalization. The study uses a comparative approach that highlights the peculiarities of the protectionist strategies of Ukraine and the EU, as well as assesses the efficiency of existing customs measures in the context of international obligations and internal economic challenges. The stages of customs reform in Ukraine have been analyzed, along with the issues of automation and the fight against corruption in the customs system, as well as the impact of customs duties on the State budget revenue. The author also illuminates modern trends and challenges, particularly the role of the Authorized Economic Operator (AEO) program, the implementation of digital risk management systems, and the significance of a balanced customs policy in ensuring the competitiveness of the national economy. Emphasis is placed on the necessity of flexible models of protectionism that combine protective measures with export support and the development of strategic sectors. The conclusions of the article are of practical significance for shaping an effective customs policy in Ukraine, which will contribute to enhancing the level of integration into the European and global trade space, strengthening national security, and ensuring stable economic development.

Keywords: customs, protectionism, customs system, trade barriers, customs tariff, non-tariff barriers, EU, Ukraine, harmonization.

Tabl.: 7. **Bibl.:** 14.

Ihnatiev Mykhailo M. – Postgraduate Student, Education and Research Institute «Karazin Institute of International Relations and Travel Business» of V. N. Karazin Kharkiv National University (6 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: mykhailo.ihnatiev@student.karazin.ua

У процесі становлення національних економік та їх інтеграції у глобальні торговельні системи митна політика відіграє одну з ключових ролей у державному регулюванні. Вона забезпечує як захист внутрішнього ринку, так і формування доходів державного бюджету, а також реалізацію стратегічних завдань, зокрема стиму-

лювання локалізації виробництва, підтримки окремих галузей, реагування на зовнішньоекономічні виклики.

В умовах обмеженого державного фінансування та зростаючої потреби у фіскальній мобілізації ресурсів саме митниця виконує критично важливу роль у забезпеченні надходжень до бю-

джету. Крім того, митна політика сьогодні виконує не лише фіскальну, а й регуляторну та безпекову функції – від захисту внутрішнього ринку до контролю за товарами подвійного призначення.

Одночасно з цим глобальні тренди свідчать про посилення використання інструментів протекціонізму навіть у країнах із розвинутою економікою, що спонукає до теоретичного переосмислення ролі мита в сучасній економіці. Саме тому необхідним є системний аналіз теоретичних підходів до митної політики, зокрема – розуміння мита як елемента протекціоністської стратегії в умовах турбулентності світового економічного порядку. Мито як тарифний бар'єр спрямоване насамперед на захист вітчизняних виробників від неконтрольованого імпорту, на формування доходів держбюджету та на реалізацію стратегічних економічних завдань [1].

Проблематика митної політики та її трансформації в умовах відкритої економіки активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, у працях Гребельника О. П. [13] обґрунтовується багатофункціональність мита як фіскального, регуляторного та захисного інструменту. У роботі Гончар А. Р. [14] простежується еволюція інституційних засад митної політики України в контексті європейської інтеграції.

Метою статті є розкриття концептуального значення мита як інструменту економічного протекціонізму в умовах сучасних трансформацій світової торговельної системи, а також обґрунтування ролі митної системи як багатофункціонального інструмента державної політики, що виконує фіскальні, регуляторні та безпекові функції.

Автор прагне: проаналізувати сучасні теоретичні підходи до класифікації мита (адвальні, специфічні, комбіновані); визначити переваги та обмеження використання митних інструментів у контексті захисту національного виробника; дослідити міжнародний досвід тарифного регулювання та його адаптацію в умовах української економіки.

Результати дослідження мають на меті посилити розуміння стратегічного потенціалу митної політики у формуванні економічної безпеки та сприяти підвищенню ефективності інституційних реформ у цій сфері.

Це визначає необхідність поглибленого аналізу мита не лише як податку на імпорт, а як інструменту стратегічного державного втручання у зовнішньоекономічну діяльність, що й зумовлює постановку мети даної статті.

Інституційне походження мита сягає глибокої давнини: ще у Стародавньому Єгипті та Греції

податки з торговельної діяльності були важливим джерелом поповнення державної казни. У середньовічній Європі мито стало інструментом становлення національних держав, а в епоху меркантилізму – головним засобом протекціоністської політики.

Із переходом до індустріального суспільства у XIX–XX ст. мита активно використовувались у промислово розвинених країнах (зокрема, США та Німеччині) для захисту «молодих» галузей. У XX столітті, під впливом глобалізаційних процесів і діяльності ГАТТ/СОТ, спостерігалася тенденція до зниження митних бар'єрів, однак у кризові періоди (економічні спади, пандемії, геополітичні конфлікти) держави знову вдавалися до митного протекціонізму [6].

Мито, як один із головних тарифних інструментів, дозволяє досягти ефекту імпортозаміщення [4] та фінансового наповнення бюджету. Підвищення митних ставок знижує конкурентоспроможність іноземної продукції, сприяє розвитку вітчизняної промисловості, проте може супроводжуватись і зростанням цін для кінцевих споживачів, а також викликати реакцію з боку торгових партнерів [12]. Окрім цього, нетарифні бар'єри – квоти, технічні та санітарні регламенти, ліцензування – створюють додаткові механізми обмеження імпорту, не порушуючи формальних зобов'язань перед СОТ.

В Україні питання протекціонізму в митній політиці набуває особливої актуальності в контексті виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС (2014) і ДСФТА. Документ передбачає поступове розширення зони вільної торгівлі, гармонізацію митного законодавства з Єдиним митним кодексом ЄС (UCC) [4] та зниження середньозважених митних ставок до рівня 5–10%. Водночас внутрішні галузі, особливо аграрний сектор і легка промисловість, потребують захисних заходів для подолання конкуренції з боку європейських виробників, які мають вищі технологічні можливості та обсяги виробництва.

Разом із тим, низка галузей в Україні, зокрема аграрна сфера, легка промисловість і машинобудування, залишаються вразливими до зовнішньої конкуренції та потребують протекціоністських заходів. Такі виклики підсилюються низьким рівнем автоматизації митної системи, обмеженим охопленням програми АЕО та високими корупційними ризиками [9].

Перший етап митної реформи в Україні (1991–2002) характеризувався лібералізацією торгівлі: було прийнято Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (1991) і ухвалено перший Митний кодекс (2002), який запроваджував базові

процедури декларування та ввізні тарифи на рівні 15–20%. Однак цей кодекс не враховував сучасних вимог автоматизації та прозорості, що стало одним із джерел затримок на кордоні та корупційних ризиків. У 2015 р. було прийнято новий Митний кодекс, який передбачає електронне декларування, систему «Єдине вікно» та автоматизовану систему управління ризиками АСАУР «Інспектор» [2].

Другий етап – адаптація до стандартів ЄС – включає гармонізацію митних ставок і нетарифних бар'єрів із УСС, а також упровадження програми Авторизованого економічного оператора (АЕО), що дає змогу надійним компаніям користуватися спрощеними митними процедурами, пріоритетною обробкою декларацій та відмовою від фізичних перевірок для певних категорій товарів. Станом на 2025 р. лише 90 підприємств отримали статус АЕО [2]. Низький рівень чесності та прозорості в митних органах, відображений у Corruption Perceptions Index (32 бали зі 100 у 2023 р.), створює серйозні перешкоди для розвитку торгівлі та інвестицій. Наукові дослідження вказують, що основними факторами корупції є низька заробітна плата митників та відсутність незалежного контролю за їх діяльністю.

У європейській практиці протекціоністські заходи поєднуються з інженерією вільної торгівлі: середньозважені тарифи в ЄС становлять близько 5%, але зберігаються нетарифні заходи (санітарні, технічні стандарти) та потужна програма АЕО [9], яка охоплювала понад 2 500 операторів у 2023 р. Такий підхід дає змогу поєднати захист внутрішнього ринку з високою відкритістю та ефективністю митних процесів.

Мито – це державний податок, який стягується під час переміщення товарів через митний кордон. Воно є універсальним інструментом фінансового, регуляторного та протекціоністського впливу, за допомогою якого держава здійснює контроль за зовнішньою торгівлею [1].

Згідно з класичними теоріями міжнародної торгівлі, зокрема моделями Хекшера – Оліна та парадоксом Леонтьєва, мито дозволяє зменшити імпорт тих товарів, виробництво яких є стратегічно доцільним на національному рівні. Водночас сучасна економічна наука попереджає про можливі негативні наслідки тарифного захисту, втрати споживчого надлишку та неефективний розподіл ресурсів.

У науковій літературі та нормативно-правових актах виокремлюються такі основні функції мита:

- ✦ **Фіскальна** – забезпечення стабільного надходження доходів до бюджету. В Україні в окремі роки митні платежі формують понад 10% бюджету [3].

- ✦ **Протекціоністська** – захист вітчизняних виробників шляхом підвищення ціни імпортованих товарів на внутрішньому ринку, що сприяє збереженню та збільшенню обсягів вітчизняного виробництва, збереженню робочих місць.
- ✦ **Регулювальна** – стимулювання або стримування певних секторів економіки (наприклад, екологічно шкідливих товарів) через встановлення диференційованих ставок.
- ✦ **Балансувальна** – коригування зовнішньоторговельного балансу.
- ✦ **Стимулювальна** – заохочення імпортозаміщення, локалізації виробництва.

З економічної точки зору мито змінює цінові параметри, впливаючи на обсяги попиту та пропозиції, а також визначає державний прибуток і прибутки вітчизняних виробників, як зображено у спрощеній моделі часткової рівноваги ($P_W \rightarrow P_W + t$).

У контексті протекціонізму основною є саме захисна функція, оскільки вона дозволяє обмежити конкуренцію з боку імпорту та створити сприятливі умови для розвитку національної економіки.

Митна система є складовою частиною економічної політики держави, оскільки формує зовнішньоекономічні зв'язки, впливає на динаміку торговельного балансу та захищає економічні інтереси країни. Через механізм митного регулювання держава може здійснювати селективну підтримку окремих секторів, сприяти диверсифікації експорту або навпаки – обмежувати імпорт у стратегічно важливих галузях.

Особливе значення митна система має для країн, що розвиваються [7] або перебувають у процесі економічного відновлення. Саме в таких державах мито стає ефективним засобом стимулювання внутрішнього виробництва та залучення інвестицій, водночас знижуючи залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури [7].

Протекціонізм – це економічна політика держави, спрямована на захист і підтримку національного виробника через обмеження імпорту та стимулювання внутрішнього виробництва. Такий підхід передбачає використання тарифних (мити) та нетарифних (квоти, ліцензування, технічні бар'єри) інструментів регулювання зовнішньої торгівлі.

Історично протекціонізм був рушієм економічного зростання в багатьох країнах. Наприклад, Сполучені Штати впродовж XIX століття активно застосовували мита для підтримки промисловості, аналогічну політику проводила Японія в післявоєнний період.

У практиці митного регулювання застосовуються такі основні типи мит. За:

✦ **методом нарахування:**

– *адвалорне мито* – встановлюється у вигляді відсотка від митної вартості товару. Наприклад, ставка 10% на товар вартістю 1 000 доларів означає сплату 100 доларів мита;

– *специфічне мито* – фіксована сума, яка нараховується за фізичну одиницю товару (наприклад, 0,20 євро за 1 кг);

– *комбіноване мито* – поєднання адвалорної та специфічної ставок; держава застосовує або суму обох, або ту, яка є вищою;

✦ **напрямом дії:**

– *імпортне* – стягується з товарів, що ввозяться до країни;

– *експортне* – при вивезенні товарів за межі країни;

– *транзитне* – за переміщення товарів через територію держави;

✦ **цільовим призначенням:**

– *фіскальне* (наприклад, для поповнення бюджету);

– *регуляторне* – для стимулювання або обмеження імпорту/експорту;

– *антидемпінгове*, компенсаційне, спеціальне – як реакція на недобросовісну конкуренцію.

Вплив кожного типу тарифу на вартість імпортованого товару та поведінку суб'єктів господарювання різняться. Адвалорні тарифи є гнучкішими в умовах інфляції, тоді як специ-

фічні забезпечують передбачуваність надходжень до бюджету (табл. 1).

Застосування різних видів мита може мати суттєвий вплив на економіку. Адвалорні мита ефективні за умов стабільного ціноутворення та простого декларування вартості. Специфічні – кращі при бажанні обмежити обсяги ввезення дешевих товарів великого об'єму або ваги. Комбіновані мита забезпечують баланс, особливо в аграрному секторі чи енергетиці (табл. 2).

Мито в Україні виконує фіскальну функцію, але також залишається важливим елементом непрямой підтримки національного виробника, особливо в умовах глобальної конкуренції та економічної нестабільності.

Деякі країни використовують специфічне мито, щоб уникнути заниження митної вартості імпортерами. Наприклад, ЄС часто застосовує комбіновані ставки щодо продукції, яка підлягає демпінгу [4; 11] (табл. 3).

Україна встановлює сезонні мита на імпорт овочів та фруктів, щоб захистити національних виробників у період збору врожаю. Наприклад, для імпорту яблук у міжсезоння діє нульова ставка, але в період з липня по жовтень встановлюється митний бар'єр у вигляді комбінованої ставки [5].

Китай поєднує митну та індустріальну політику. Він утримує високі ставки ввізного мита на розкішні товари та окрему аграрну продукцію [10], а також активно застосовує дзеркальні заходи у відповідь на торговельні війни. У відповідь на та-

Таблиця 1

Види мит та їх характеристики

Вид мита	Опис	Формула нарахування	Приклад застосування
Адвалорне	У відсотках до вартості	Вартість × Ставка (%)	10000 € × 10% = 1000 €
Специфічне	Фіксовано за одиницю	Кількість × Ставка за одиницю	100 кг × 5 €/кг = 500 €
Комбіноване	Поєднання двох методів	Максимальне (адвалорне, специфічне)	Залежить від конкретики

Джерело: складено автором за матеріалами [1; 2].

Таблиця 2

Порівняльна таблиця видів мита

Вид мита	Механізм нарахування	Переваги	Недоліки
Адвалорне	Відсоток від митної вартості	Гнучкість, прив'язка до ринкових цін	Залежить від точної оцінки митної вартості
Специфічне	Фіксована сума за одиницю товару	Простота адміністрування	Нечутливість до зміни цін
Комбіноване	Поєднання двох попередніх видів	Баланс між простотою та гнучкістю	Складність у розрахунках

Джерело: складено автором за матеріалами [1–4].

Таблиця 3

Приклади успішного та невдалого застосування мит

Тип мита	Успішний приклад	Результат	Невдалий приклад	Наслідки
Адвалорне	ЄС – 10 % на авто (4)	Захист галузі без істотного зростання цін	Аргентина – 35 % на електроніку (8)	Зростання тіньового імпорту
Специфічне	США – пшениця (5)	Підтримка фермерів	Венесуела – цемент (9)	Кризовий дефіцит будматеріалів
Комбіноване	Канада – медтехніка (6)	Контроль за якістю імпорту	Нігерія – смартфони (10)	Контрабанда через високі ціни
Антидемпінгове	ЄС – сталь із Китаю (7)	Збереження робочих місць	США – сонячні панелі (11)	Сповільнення зеленої енергетики

Джерело: складено автором за матеріалами [3; 4; 6; 10; 12].

рифи США Китай запровадив дзеркальні мита, наприклад – 125%, загальна ставка введена 11 квітня 2025 р. як відповідь на дії США. Держава забезпечує пільги для експорту – повернення ПДВ, субсидії, занижені ставки мит для імпортованих комплектуючих.

Європейський Союз використовує мита в межах збалансованої торговельної політики. Особливе місце займає механізм СВАМ – вуглецеве прикордонне коригування, запроваджене у 2022 р. [4]. Також активно застосовуються антидемпінгові заходи щодо Китаю та інших країн. ЄС широко застосовує антидемпінгові мита – наприклад, проти китайських сонячних панелей та електровелосипедів. Використовуються тарифні квоти, зокрема на імпорт сільськогосподарської продукції – сирів, м'яса, вина [11].

США активно використовують мито як інструмент політичного та економічного тиску. Прикладом є ініціативи адміністрації Дональда Трампа щодо підвищення тарифів на імпорт сталі та алюмінію (25% і 10% відповідно) з метою захисту національного виробника [10; 12].

Таким чином, мито є багатофункціональним економічним інструментом, що дозволяє одно-

часно реалізовувати фіскальні, захисні та регуляторні функції. Вибір типу мита має базуватись на галузевому аналізі, міжнародних зобов'язаннях і прогнозуванні макроекономічних ефектів. Успішне використання митної політики потребує також інституційної спроможності – ефективної роботи митних органів, прозорої адміністрації та боротьби з заниженням митної вартості (табл. 4).

Згідно з офіційними даними Державної митної служби України, загальні митні надходження до державного бюджету демонструють стабільне зростання протягом 2022–2024 рр. Зокрема, у 2022 р. надходження становили 300,8 млрд грн, у 2023 р. – 459,8 млрд грн, а у 2024 р. – 591,7 млрд грн. [5]. Це свідчить про ефективну роботу митних органів та зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності (табл. 5).

Окрім тарифів, держави використовують нетарифні бар'єри, які можуть мати більш виражений протекціоністський ефект без формального підвищення митних ставок [1]. Основні види нетарифних обмежень:

- ★ **Квоти** – абсолютне або пропорційне обмеження кількості товарів, що може бути імпортовано протягом певного періоду. Квоти часто застосовують у сільському господар-

Таблиця 4

Порівняльний аналіз цілей мит

Країна/Блок	Основні цілі тарифної політики	Приклади застосування	Рівень відкритості
США	Захист промисловості, політичний тиск	Мито на сталь, торгові війни з Китаєм	Середній
ЄС	Баланс між лібералізмом і стратегічним захистом	СВАМ, квоти, антидемпінгові розслідування	Високий
Китай	Індустріальна політика, експортна орієнтація	Дзеркальні мита, підтримка експорту	Середній

Джерело: складено автором за матеріалами [4; 10; 12].

Митні надходження до Державного бюджету України, 2022–2024 рр.

Рік	Загальні митні надходження, млрд грн	Частка імпортного мита у загальних митних надходженнях, %	Джерело
2022	300,8	5,7%	Держмитслужба
2023	459,8	5,4%	Держмитслужба
2024	591,7	5,5%	Держмитслужба

Джерело: складено автором за матеріалами [2].

стві, щоб захистити вразливих виробників від різких цінових ударів.

- ✦ **Ліцензування імпорту/експорту** – адміністративний дозвіл, який може видаватися вибірково та затримувати або стримувати постачання певних товарів.
- ✦ **Технічні, санітарні та фітосанітарні норми** – стандарти та вимоги до пакування, маркування, складу товару, які можуть стати непрозорим бар'єром для некваліфікованих виробників або експортерів.
- ✦ **Ембарго та антидемпінгові заходи** – заборона чи додаткові мита на товари, що імпортуються за ціною, нижчою за власну собівартість, або в разі суперечності національним інтересам.

Нетарифні бар'єри часто мають прихований характер: під виглядом захисту безпеки чи здоров'я населення дехто обмежує доступ іноземних конкурентів, що призводить до суперечок у СОТ.

У XX–XXI ст. суттєве значення набули гнучкі моделі протекціонізму, які поєднують елементи захисту з механізмами підтримки експорту (табл. 6). Наприклад:

- ✦ **Курсова політика та валютні обмеження** – регулювання обмінного курсу та контроль валютних операцій можуть фактично підвищувати ціну імпорту незалежно від митних ставок.

- ✦ **Державні субсидії** – прямі виплати, податкові пільги чи пільгові кредити для стратегічних галузей, що підсилюють їхню конкурентоспроможність на внутрішньому ринку.
- ✦ **Сектори преференційного доступу** – надання преференційних ставок певним імпортерам або експортерам (наприклад, програма АЕО дає спрощені процедури та зниження ризиків інспекцій).
- ✦ **Антидемпінгові заходи** – тимчасове підвищення мит на продукцію суб'єктів, які демпінгують ціну.

Такий баланс між захисними та стимулювальними заходами вважається оптимальним для країн, які поєднують захист слабких секторів із підтримкою конкурентоспроможних галузей.

Сучасні практики передбачають поєднання тарифних, нетарифних та адміністративних заходів у єдину стратегію:

- ✦ **Гнучкі коридори митних ставок**, як у Канаді, де тарифи можуть коригуватися в межах встановленого діапазону без порушення зобов'язань СОТ.
- ✦ **Автоматизовані системи управління ризиками (АСАУР, ICS2, NCTS)**, що дозволяють митниці фокусуватися на високоризикових вантажах, а решту обробляти в спрощеному порядку [1; 9].

Таблиця 6

Порівняльна таблиця інструментів митного протекціонізму

Інструмент	Тип	Сфера застосування	Приклад країни
Адвалорне мито	Тарифне	Споживчі товари	Україна, ЄС
Квоти	Нетарифне	Аграрна продукція	Китай, ЄС
СВАМ (вуглецеве мито)	Нетарифне/технічне	Метал, цемент, добрива	ЄС
АЕО	Інституційне	Промислові імпортери	ЄС, Японія
Сезонні мита	Тарифне	Овочі, фрукти	Україна
Антидемпінгові заходи	Тарифне	Металургія, хімпром	Україна, США, ЄС

Джерело: складено автором за матеріалами [1; 3; 4; 8].

Вітчизняні галузі, що потребують митного захисту

Галузь	Потреба в захисті	Причини
Легка промисловість	Висока	Китайський імпорт, низька продуктивність
АПК (переробка)	Середня	Цінова нестабільність, зниження експортних квот
Машинобудування	Висока	Відсутність держзамовлення, демпінг з Китаю
Хімічна промисловість	Висока	Різкий імпорт після втрати ринків СНД
Виробництво товарів подвійного призначення	Критична	Національна безпека

Джерело: складено автором за матеріалами [4; 7].

Проведений аналіз засвідчив наявність значної потреби в диференційованому митному захисті окремих галузей української економіки (табл. 7). Зокрема, високу вразливість демонструють легка промисловість, машинобудування та хімічна галузь, що зумовлено зростаючим імпортом, ціновим демпінгом з боку окремих країн, відсутністю системної державної підтримки та втратою традиційних зовнішніх ринків. Переробний сегмент аграрного сектора потребує помірного захисту з урахуванням кон'юнктури цін і обмежень з боку європейських квот. Особливу стратегічну важливість має сфера виробництва товарів подвійного призначення, що безпосередньо пов'язана з питаннями національної безпеки.

У цьому контексті доцільним вбачається впровадження гнучкої митної політики з акцентом на пріоритетну підтримку чутливих секторів, застосування селективних тарифних і нетарифних обмежень, а також інституційне стимулювання розвитку вітчизняного виробництва.

Обрання оптимального набору інструментів протекціонізму залежить від конкретних економічних умов і зобов'язань країни. Для України важливо поєднувати захисні тарифи із поступовим відкриттям ринку та впровадженням сучасних систем управління ризиками та спрощених процедур для АЕО-операторів, що сприятиме плавній інтеграції в митний простір ЄС.

ВИСНОВКИ

1. Мито виконує багатофункціональну роль: фіскальну, захисну, регулюючу, стимулюючу. Правильне балансування між цими функціями дозволяє ефективно формувати зовнішньоторговельну політику.

2. Існують різні види мит (адвалорне, специфічне, комбіноване, антидемпінгове), вибір яких залежить від мети державного втручання, характеру товару та джерела імпорту.

3. Міжнародна практика (США, ЄС, Китай) демонструє, що успішна тарифна політика базується на поєднанні митних ставок із технологічними, цифровими й інституційними інструментами (АЕО, СВМ, санкційні мита).

4. Сучасні виклики потребують гнучкої митної політики. Україна має балансувати між обов'язками перед ЄС/СОТ і захистом національного виробника.

Автоматизація, цифровізація, боротьба з корупцією та підвищення ефективності адміністрування мит – першочергові завдання, що забезпечать справедливе та ефективне використання мита як інструменту регулювання.

Митна система є невід'ємною частиною державного економічного механізму, що впливає на структуру зовнішньої торгівлі, фінансову стабільність, інвестиційний клімат і захист національного виробника. У контексті України, де митна політика одночасно повинна відповідати стандартам СОТ, ЄС і реагувати на внутрішні виклики (війна, відновлення економіки, зовнішній тиск), мито залишається одним із ключових інструментів протекціонізму.

Підсумовуючи, мито у ХХІ столітті перестає бути просто податком на зовнішню торгівлю – воно стає інструментом економічного прогнозування, галузевої політики, екологічного захисту та національної безпеки. Для України важливо навчитися використовувати цей інструмент не лише для обмеження імпорту, а для стратегічного формування внутрішнього ринку, що стане основою стійкого відновлення та розвитку.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
- Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua>

3. World Trade Organization. URL: <https://www.wto.org>
4. The European Commission's trade and economic security department. URL: <https://trade.ec.europa.eu>
5. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
6. United States International Trade Commission (USITC). URL: <https://www.usitc.gov>
7. UNCTAD (Non-Tariff Measures Report). URL: <https://unctad.org/topic/trade-analysis/non-tariff-measures>
8. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi>
9. EU AEO Guidelines. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4_en
10. Ministry of Commerce of the People's Republic of China. URL: <https://english.mofcom.gov.cn/>
11. Regulation (EU) No 952/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0952>
12. U.S. Department of Commerce (solar tariffs). URL: <https://www.trade.gov/>
13. Гребельник О. П. Митна справа. 5-те вид. Київ : Центр навчальної літератури, 2021. 400 с.
14. Гончар А. Р. Митна політика України: еволюційний розвиток та оцінка ефективності реалізації. Тернопіль, 2024. 52 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/52990/1/Гончар.pdf>

REFERENCES

Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. <https://customs.gov.ua>
 Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <https://ukrstat.gov.ua>

"EU AEO Guidelines". https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4_en
 Honchar, A. R. "Mytna polityka Ukrainy: evoliutsiyni rozvytok ta otsinka efektyvnosti realizatsii" [Customs Policy of Ukraine: Evolutionary Development and Assessment of Implementation Effectiveness]. Ternopil, 2024. <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/52990/1/Гончар.pdf>
 Hrebelnyk, O. P. *Mytna sprava* [Customs]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2021.
 [Legal Act of Ukraine] (2012). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
 Ministry of Commerce of the People's Republic of China. <https://english.mofcom.gov.cn/>
 "Regulation (EU) no. 952/2013". <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0952>
 The European Commission's trade and economic security department. <https://trade.ec.europa.eu>
 Transparency International. <https://www.transparency.org/en/cpi>
 U.S. Department of Commerce (solar tariffs). <https://www.trade.gov/>
 UNCTAD (Non-Tariff Measures Report). <https://unctad.org/topic/trade-analysis/non-tariff-measures>
 United States International Trade Commission (USITC). <https://www.usitc.gov>
 World Trade Organization. <https://www.wto.org>

Науковий керівник – Гончаренко В. В.,
 доктор економічних наук, професор кафедри
 міжнародних відносин Харківського національного
 університета імені В. Н. Каразіна